

KAUBANDUSPOLIITIKA MÕISTE TÕLGENDUSI

Aino Siimon

Uutes muutuvates oludes puutume nii mõnigi kord kokku sellise situatsiooniga, et probleem, valdkond, millega oleme aastaid tegelnud, et mõiste, mida oleme korduvalt kasutanud, on teoreetiliselt lahti mõtestamata või erinevalt/ühekülgselt avatud. Üheks selliseks näiteks on ka kaubanduspoliitika.

Erisugused tõlgendused kaubanduspoliitika mõiste avamisel on tingitud vähemalt kolmest asjaolust.

1. Kaubanduspoliitika kui kaubandusteaduse ühe valdkonna (osa) unarusse jäämine, kaubanduspoliitika teoreetiliste küsimuste suhteliselt vähene käsitus kaubandusalases kirjanduses. Erandiks on siinkohal nende probleemide põhjalik teoreetiline käsitus prof. Hans Otto Schenk'i poolt [1].

2. Kaubanduse mõiste erisuguste tõlgenduste olemasolu, sh. kaubanduse käsitus laiemas ja kitsamas mõttes. Kaubandus laiemas mõttes hõlmab kõigi toodete, kaupade (mitte ainult tarbeesemete) ja teenuste ostu-müüki nii välis- kui siseturul. Kaubandus kitsamas mõttes haarab ainult üht osa eespool nimetatutest, näiteks sise- või väliskaubandus, tarbeesemete kaubandus jne.

3) Erisugused arusaamad kaubanduse osast, rollist majanduses eri aegadel, eri majandussüsteemides (turumajanduses, tsentraalselt juhitud majanduses, või nende alternatiivsete süsteemide teatud vahepealsetes ilmingutes).

Üldistades majandus- ja kaubanduspoliitilistes kirjutistes esinevaid seisukohti võib kaubanduspoliitika mõiste avamisel tinglikult välja tuua kaks lähenemisviisi.

Esiteks. Kaubanduspoliitika kui sotsiaal-majanduspoliitika üks koostisosa. See on loogiline põhjendatud arusaam, mida ei saa ega pea vaidlustama. On ju selle aluseks kaubanduse ja majanduse vahelised seosed – osa ja terviku seosed.

Käsitledes kaubanduspoliitikat sotsiaal-majanduspoliitika osana, peame rõhutama nende vastastikust mõju. See lähenemisviis tähendab üheltpoolt seda, et kõik teoreetilised ja rakenduslikud üldistused majanduspoliitika vallas laienevad ka kaubanduspoliitika. Kaubanduspoliitika vaid kasutab ja peegeldab neid. Teiselt poolt taotleb kaubanduspoliitika

omakorda vastu mõjutada, täpsustades, konkretiseerides, võimendades (tasandades) majanduspoliitikat, selle mõningaid valdkondi nii väljatöötamise kui elluviimise staadiumis.

Siinkohal on kahtlemata tugevam seos esimesel aspektil, s.t. terviku mõjul osale.

Majandus- ja kaubanduspoliitika seoseid on skemaatiliselt esitatud kuubina või risttabelina. Kuubina esitamisel (1, lk. 495) on seostatud omavahel 3 tunnust: 1) objekt, haru, sektor, sh. ka sisekaubanduspoliitika kui üks sektor; 2) otsustamistasand, -faas: olukorra arengu analüüs, eesmärgid, meetmed-vahendid, kontroll; 3) tegutsemisraam, -ulatus: korra-, struktuuri- ja protsessi-poliitika.

Risttabelisse, maatriksisse [1, lk. 570] on lülitatud tervishoiu-, kultuuri-, kindlustus-, tarbimis-, haridus-, sotsiaal-, väikeettevõtlus-, konkurentsipoliitika kõrval ka eraldi sise- ja väliskaubanduspoliitika.

Maatrikslähenedamine võimaldab käsitleda kaubanduspoliitika läbipõimumist teiste sektoritega ja ühtlasi eristada-seostada otsest (vahetut) ja kaudset (vahendatud) kaubanduspoliitikat.

Teiseks. Kaubanduspoliitika kui suhteliselt iseseisev mõiste, tegevusvaldkond. Erinevus eelmisest lähenemisviisist on selles, et tegemist on kaubanduskeskse käsitlusega. Lähtume kaubandusest kui suhteliselt iseseisvast süsteemist, elu-, tegevusvaldkonnast, ettevõtete kogumist, millel on oma oluline spetsiifika. Kaubanduse spetsiifikat arvestades on võimalik teha selliseid teoreetilisi ja rakenduslikke üldistusi, milles üheltpoolt aksepteerime kõiki neid majanduspoliitika põhitõdesid, mis kehtivad ka kaubanduse kohta, andes neile ka kaubanduspoolse tõlgenduse, muutes teatud rõhuasetusi (esitades ja käsitledes kaubanduse aspektist olulisemaid süvendatumalt). Teiseltpoolt lisame täiendavaid valdkondi, probleeme, komponente, ka kaubanduspoliitika liigitusi, mis võimaldavad avada kaubanduspoliitika sisu kogu mitmekülgsuses.

Tuginedes majanduspoliitika-alastele üldistustele ja rakendades kaubanduskeskset käsitlust, saab eristada kaubanduspoliitika järgmisi sisult erinevaid mõisteid:

1) kaubanduspoliitika kui kaubandusteadus ja rakendustegevus;

2) kaubanduspoliitika laiemas ja kitsamas mõttes;

3) kaubanduspoliitika alaliigid, osapoliitikad.

Kaubanduspoliitika kuulumine (või mittekuulumine) kaubandusteaduse hulka on olnud arutlusaineks sama kaua, kui majanduspoliitika kuulumine majandusteaduse hulka. Poolt- ja vastuväiteid on esitatud palju, kusjuures nendes on palju analoogiat. Kokkuvõtlikult on neid iseloomustanud näiteks Konrad Kongo [2, lk. 3-6]. Nii oli üheks oluliseks vastuväiteks sellele, kas majanduspoliitika saab olla teaduse objektiks, järgmine: "Poliitika ei saa olla teadus, vaid kunst, sest see suunatakse tuleviku kindlustamiseks ja on määratud homse, ülehomse päeva peale". Arvestades aga seda, et paljusid majanduspoliitika küsimusi saab käsitleda, analüüsida, mõõta, hinnata, üldistada majandusteaduse mõõdupuuga, võibki majanduspoliitikat käsitleda teadusena. Majanduspoliitika kuulub rahvamajandusteaduse* hulka ning "kujutab endast niisugust teadust, mis vaatab neid seadusi, kuidas riigivõimu vahelsegamine majandusellu avaldab oma mõju". Rakendustegevus tähendab aga paljude teoreetiliste lahenduste hulgast antud ajas ja ruumis kõige enam sobiva konkreetse tegevuskava valikut ja elluviimist.

Uuemas majanduspoliitilises kirjanduses [3, lk. 2-6] eristatakse mõisteid *teoreetiline* ja *praktiline majanduspoliitika*. Teoreetilise majanduspoliitika kui teadusdistsipliini primaarseks ülesandeks on tutvustada optimaalsete tegevusalternatiivide analüüse etteantud eesmärgipüstituste saavutamiseks.

Kaubanduspoliitika kui kaubandusteadus** uurib riigi mõju kaubanduse arengule, täpsemalt öeldes küsimusi, mis on mõjustamise eesmärk, kes ja kuidas, millises ulatuses ja mida mõjutab. Teisiti öeldes tuleb anda kaubanduspoliitilise otsustusprotsessi teoreetiline käsitlus, konkretiseerida kaubanduspoliitilisi eesmärke, ette valmistada põhjendatud reegleid eesmärgikonfliktide lahendamiseks, kompromisside sõlmimiseks taotletavate eesmärkide vahel, diagnoosida ja prognoosida kõrvalvaledumised eesmärkidest, soovitada instrumente (vahendeid), hinnata erinevate instrumentide teraapia võimaliku mõju ja toimet.

---

* Teine teadus rahvamajandusteaduse kõrval oli eramajandusteadus, käitismajandusteadus (täna sees mõttes ettevõtetmajandusteadus (-õpetus)).

** Kasutatakse ka mõisteid: *kaubanduspoliitika teooria*, *teoreetiline kaubanduspoliitika*.

Kaubanduspoliitika kui rakendustegevus* hõlmab üldise raamistiku kindlaksmääramist kaubandustegevuse jaoks, kaubanduse arengu ja struktuuri mõjustamist, sekkumist kaubandusettevõttes toimuvatesse protsessidesse. Ühtlasi tähendab see ka kaubanduspoliitika eesmärkide, objektide, subjektide, vahendite hulgast sellele ajaühikule kõige paremini sobivate, vajalike väljavalmimist ja elluviimist.

Eeltoodust ilmneb veenvalt: 1) teoreetilise ja rakendusliku käsitluse tihe seotus ja täpse eraldamise võimatus;

2) arusaam, et eri majandussüsteemides (turumajanduses, tsentraalselt juhitud majanduses** ja nende vahepealsetes ilmingutes) ei saa olla ühesugust kaubanduspoliitikat. Täiuslik kaubanduspoliitika teooria peab ja saab anda kõigi teoreetiliste probleemide, komponentide, elementide süsteemiindiferentse käsitluse, kuid mida konkreetselt avada kaubanduspoliitika põhielemente (eesmärk, subjekt, objekt, vahend), seda rohkem tuleb tõdeda nende sobivust, mittedobivust ühe või teise majandussüsteemiga.

Kui turumajanduse kaubanduspoliitika teoreetiline käsitlus ja plaanimajanduse kaubanduspoliitika rakenduslik külg on piisavalt tuntud, siis üleminekuperioodi ammendav teoreetiline kaubanduspoliitika puudub ja praktiline kaubanduspoliitika realiseerub vigade ja katsetuste kaudu. Üleminekuperioodi teeb keerukaks nii teoreetiliste aluste ebapiisavus kui ka see, et majandus (sh. kaubanduse) juhtimine ja reguleerimine "toimub komplitseeritud tingimustes, kus tuleb teha strateegilisi otsuseid konfliktis ja ebamäärases olukorras" [5, lk. 3-6]. Sellistes tingimustes peab riik (valitsus, omavalitsus) rohkem sekkuma kaubandusellu, kui on tavaks vabamajanduses. Nimelt kasutatakse riigivõimu vahendeid selleks, et mingilgi määral stabiliseerida operatiivselt kaubandust ning kaitsta turgu (ostukaardid, kommertskaubandus, talongikaubandus, laineline hinnatõus jt.) ja samal ajal rakendada püsimeetmeid, mis annavad positiivseid tulemusi alles mõningase aja pärast (kaubandusreform, sh. kaubandusettevõtete lahtiriigistamine – munitsipaliseerimine, erastamine; väliskaubanduse arendamine, reguleerimine). Ülemine-

---

* Kasutatakse ka mõisteid: *kaubanduspoliitika praktika, praktiline kaubanduspoliitika.*

** Nende majandussüsteemide erinevust rõhutavad mõisted *vaba ja seotud majandus* [2], lk. 1-3], *kavamajandus* [4, lk. 13].

kuperioodi kaubanduspoliitika eripära seisneb veel selles, et riik sekkub osaliselt (suuremal või vähemal määral) nii pakkumise (riiklik hinna reguleerimine, tootmismahu mõjustamine, abi tööstusele, kontroll koondiste, liitude üle jt.) kui ka nõudmisse (riiklik hinna reguleerimine, tulude ümberosistamine maksusüsteemi kaudu, elukalliduse tõusu kompenseerimine, hoiuste kasutamise reguleerimine, sularaha ringluse piiramine jt.). Seega sekkub riik valdkondadesse, probleemidesse, mille lahendamine turumajanduses kuulub ettevõtte kui majandussubjekti õigustekohustuste hulka.

Kaubanduspoliitika kui kaubandusteadus ja rakendustegevus avavad kaubanduspoliitika laiemas mõttes. Kaubanduspoliitika laiemas ja kitsamas mõttes käsitluse erinevusi saab selgitada ka mitmeti.

Kaubanduspoliitika laiemas mõttes hõlmab kaubanduspoliitikat kui tervikut, tema kõigi üksikosade sünteesi. Üksikosadena võime käsitleda nii kaubanduspoliitika põhielemente kui ka kõikvõimalikke kaubanduspoliitika alaliike.

Kaubanduspoliitika kitsamas mõttes on seostatud ainult neljanda elemendiga, s.o. vahendite, meetmete, regulatsioonimehhanismidega. Kaubanduspoliitika arvukate definitsioonide hulgas võib leida nii ühe kui teise mõiste avamist või vahepealset käsitlust. Viimases seatakse küll esiplaanile meetmed, vahendid, kuid ei jäeta nimetamata ka teisi elemente. Näiteks on defineeritud kaubanduspoliitikat järgmiselt:

– "Kaubanduspoliitika all mõistetakse kõiki neid abinõusid, mis riik või mõni teine ühiskondlik võim võtab ette kaubanduse suhtes" [6, lk. 158].

– "Sisekaubanduspoliitika on meetmete, abinõude tervik, mida riiklikud ja mitteriiklikud mõju- ja otsusekandjad rakendavad sisekaubanduses majandustegevuse otseseks või kaudseks korrastamiseks või vahetuks kujundamiseks [1, lk. 496].

– Kaubanduspoliitika kui majanduspoliitika osa on kaubanduse otsene või kaudne mõjustamine nii riigivõimu kui kohaliku omavalitsuse poolt teatavate kindlate sotsiaal-majanduslike eesmärkide teadlikuks ja sihipäraseks saavutamiseks" [7, lk. 5].

Kaubanduspoliitika tervikut saab avada osapoliitikate kaudu mitmeetapiliselt, -tasandiliselt. Osapoliitikaid saab mitmesugustest kriteeriumidest lähtudes loetleda. Põhimõtteliselt on kõik kaubanduspoliitika liigid üksikult võetult osapoliitikad.

Kuna kaubanduspoliitika liike on varem üldistatult esitatud [8, lk. 2-3], siis toome siinkohal vaid kaheksa osapoliitikat.

Esiteks, sektorite, objektide, rakenduspunktide järgi, käsitledes eraldi näiteks välis- ja sisekaubanduspoliitikat; kaubandus- ja toitluspoliitikat; kaubandusharu ja -ettevõtte poliitikat, ettevõtete ühenduste, koondiste poliitikat. Neid objekte korrastatakse, mõjustatakse või kujundatakse väljastpoolt välispoliitika kaudu, kuid samas korrastavad ja kujundavad nad oma tegevust ise sisepoliitika kaudu.

Teiseks, sisuliste sõlmprobleemide järgi, kusjuures võib käsitleda eraldi kas kõige aktuaalsemaid probleeme (näiteks meil käesoleval ajal ettevõtetus-, rahanduspoliitika) või teoreetilist kõige põhjalikumalt läbitöötatud valdkondi. Näiteks toob prof. Schenk 6 valdkonda (nimetades neid praktilise kaubanduspoliitika valitud näideteks: a) konkurentsipoliitika, b) kooperasiiooni ja kontsentratsioonipoliitika, c) keskmiste ettevõtjate poliitika, d) ettevõtte valmisolekupoliitika, e) riiklik hinnapoliitika, f) õigusnormid kaubanduse marketingis.

Kaubanduspoliitika olemuse, mõiste piiritlemisel on nii teoreetiline kui ka praktiline tähtsus. Teoreetiline tähtsus saab hinnata kaubandusteooria, -teaduse, -õpetuse arengu aspektist. Praktiline tähtsus seisneb teoreetiliste aluste avamises, mida vajatakse ühelt poolt sisuliselt ja struktuursetelt põhjendatud kaubanduspoliitika väljatöötamiseks, teiselt poolt läbiviidud, -viidava kaubanduspoliitika kriitiliseks hindamiseks, praktilisest kaubanduspoliitikast niisuguste ülesannete ja funktsioonide väljajätmist, mis pole talle sisuliselt omased.

KIRJANDUS

1. Schenk, H.-O. Marktwirtschaftslehre des Handels. Wiesbaden: Gabler, 1991.
2. Kongo, K. Majanduspoliitika üldkursus I. Tartu Ülikool, 1936-1937. (Käsikiri TÜ Teadusraamatukogu fondis.)
3. Ahnes, H.-J. Wirtschaftspolitik: problemorientierte Einführung. 5. Auflage. München, Wien, Oldenbourg, 1987.
4. Horm, A. Kavamajandus ja ühismajandus. Trt., 1939.
5. Proos, I. Üleminekuperioodist Eesti majanduses // EMi Teataja. 1991. Nr. 2. Lk. 3-6.
6. Adamson, J. Majandusteadus keskkoolidele ja eneseharimiseks. Tartu: Noor-Eesti Kirjastus, 1926.

7. **Siimon, A.** Kaubanduspoliitika sõlmprobleemid üleminekul turumajandusele // Isemajandamise arenguprobleeme. Vabariikliku teaduslik-praktilise konverentsi ettekannete teesid. Tartu, 1990. Lk. 5-6.
8. **Siimon, A.** Kaubandustegevuse reguleerimisest üleminekul turumajandusele // Majandusteaduslikke töid. TÜ toimetised. 1992. Vihik 946: Turumajandusele ülemineku probleeme. Lk. 19-24.

UNTERSCHIEDLICHE INTERPRETIERUNGEN ZUM BEGRIFF HANDELSPOLITIK

Aino Siimon

Zusammenfassung

Das Vorhandensein der unterschiedlichen Interpretierungen zum Begriff Handelspolitik ist bedingt von der relativ zurückhaltender Behandlung ihrer theoretischen Grundlagen, der Mehrdeutigkeit des Begriffes Handel und den unterschiedlichen Auffassungen der Rolle des Handels in der Wirtschaft.

Vereinbart kann man sich der Aufklärung des Begriffes Handelspolitik auf zweierleiweise nähern, wenn man sie von einer Seite als einen Bestandteil der Wirtschaftspolitik behandelt oder wenn sie von anderer Seite als ein relativ selbständiges Gebiet angesehen wird. Zugleich sind folgende dem Inhalt nach ungleichartige Begriffe zu unterscheiden: 1) Handelspolitik als Handelswissenschaft und als anwendbare Tätigkeit; 2) Handelspolitik im weiteren Sinn und im engeren Sinn; 3) sogenannte Teilpolitiken der Handelspolitik.

Die Aufklärung des Wesens und des Begriffes Handelspolitik hat sowohl eine theoretische als auch eine praktische Bedeutung.

ИНТЕРПРЕТАЦИИ ПОНЯТИЯ ТОРГОВАЯ ПОЛИТИКА

Айно Сиймон

Резюме

Существование разных интерпретаций понятия торговая политика обусловлено относительно скромной разработкой ее теоретических вопросов, многозначностью понятия торговля, разными пониманиями роли торговли в экономике.

Понятие торговая политика условно можно рассматривать двояким образом. Автор интерпретирует ее, с одной стороны, как одну из составных частей экономической политики, с другой стороны, как относительно самостоятельную область.

В то же время надо выделить следующие существенно разные понятия, 1) торговая политика как наука о торговле и как прикладная деятельность; 2) торговая политика в широком и узком смысле; 3) составные части торговой политики (т.н. частные торговые политики).

Определение сущности понятия торговой политики имеет как теоретическое, так и практическое значение.